11/12/2022

Παυλόπουλος: Η Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία στον «Κύκλο με την Κιμωλία»

/ Γνώμες

Η Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία στον «Κύκλο με την Κιμωλία»

Με αφορμή και το πολιτικό «άγος» των τηλεφωνικών υποκλοπών[1]*

του

Προκοπίου Παυλοπούλου

τέως Προέδρου της Δημοκρατίας

Τακτικού Μέλους της Ακαδημίας Αθηνών

Επίτιμου Καθηγητή της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ

Πρόλογος

Στην «*επικράτεια*» της Δύσης, η οποία μέχρι πρότινος διέθετε την νομιμοποίηση και την αντίστοιχη «*έξωθεν καλή μαρτυρία*» ενός σχεδόν υποδειγματικού σεβασμού των δημοκρατικών θεσμών εν γένει, η Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία έχει αρχίσει να παρακμάζει κάτω από το βάρος της θεσμικής και πολιτικής «*οξείδωσης*» των βασικών αντηρίδων της. «*Οξείδωσης*», η οποία δοκιμάζει επικίνδυνα τις αντοχές της κατά την υπεράσπιση της Ελευθερίας και των Δικαιωμάτων, που συνιστούν τις επιμέρους εκφάνσεις άσκησής της στην πράξη. Ειδικότερα, μεταξύ άλλων, το Κράτος αδυνατεί να εγγυηθεί επαρκώς τον φιλελεύθερο χαρακτήρα της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, καθώς και το θεσμικό και πολιτικό status του Κράτους Δικαίου και της Αρχής της Νομιμότητας. Ενώ η, θεμελιώδης για την εμπέδωση της εν γένει δημοκρατικής οργάνωσης των κρατικών και των κοινωνικών δομών, αρχή της Ισότητας «*υποχωρεί ατάκτως*» μπροστά στην «*επέλαση*» των κάθε είδους ανισοτήτων. Κάπως έτσι διαγράφεται, βεβαίως σε πολύ γενικές γραμμές, αυτή η παρακμιακή πορεία της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, με «*σημείο αιχμής*» την προϊούσα αδυναμία της να λειτουργήσει, κατά τον προορισμό της, ως «*ιδανική*» διαδικασία εγγύησης της Ελευθερίας και των Δικαιωμάτων, μέσω των οποίων καθένας μπορεί να υπερασπισθεί την αξία του και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Ως προς τα «*καθ' ημάς*», αυτό το συμπέρασμα επιβεβαιώνουν π.χ. τα, κατά γενική ομολογία, άκρως προβληματικά, ως «*διαβρωτικά*» για την Δημοκρατία, φαινόμενα των τηλεφωνικών υποκλοπών στο πεδίο της κατά τις διατάξεις του άρθρου 19 του Συντάγματος ακώλυτης άσκησης του δικαιώματος που διασφαλίζει το απόρρητο των επικοινωνιών. Πολλώ μάλλον όταν οι προσφάτως ψηφισθείσες νομοθετικές ρυθμίσεις όχι μόνο δεν επιφέρουν κάποιες ουσιαστικές βελτιώσεις στις ισχύουσες ατελέστατες διατάξεις, αλλ' αφήνουν στο περιθώριο -ή και στο «*σκοτάδι*» – την κατά τις διατάξεις του άρθρου 19 παρ. 2 του Συντάγματος αρμόδια για την διασφάλιση του απορρήτου των επικοινωνιών ανεξάρτητη αρχή, ήτοι την ΑΔΑΕ, καθιστώντας έτσι δυσχερή ή και αδύνατη την άσκηση κρίσιμων, εν προκειμένω, αρμοδιοτήτων της.

I. *Η αφετηρία του «μύθου»*

Το μείζον ζήτημα που τίθεται εν προκειμένω είναι αν και πώς μπορεί η πορεία αυτή ν' αναστραφεί. Κυρίως δε ποιος είναι σε θέση, με βάση και την ευθύνη που του αναλογεί, αντιστοίχως, ν' αναλάβει το βάρος μιας τέτοιας αναστροφής. Ίσως ο Μπέρτολτ Μπρεχτ, στον «*Κύκλο με την Κιμωλία*» – στην αρχική του μορφή, η οποία ολοκληρώθηκε το 1945, μέσα στα ερείπια που άφησε πίσω του ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, ο τίτλος του έργου ήταν «*Ο Καυκασιανός κύκλος με την Κιμωλία*» – μας δείχνει, και σήμερα, τον δρόμο υπό όρους μιας κορυφαίας αλληγορίας. Αλληγορίας, η οποία μάλλον έχει πολύ παλιές ρίζες στην Βίβλο και σε

κινεζικό θεατρικό μύθο:

Α. Σε μια περιοχή του Καυκάσου, χαρακτηρισμένη ως «*Καταραμένη*», που βιώνει περίοδο μεγάλων κοινωνικών αναταραχών, ο ηγεμόνας ανατρέπεται και εκτελείται από τους επαναστάτες. Η φαντασμένη και ιδιοτελής σύζυγός του Νατέλα έτρεξε να σωθεί, παίρνοντας μαζί της μόνο τα κοσμήματά της και ό,τι άλλο πολύτιμο είχε, αφήνοντας όμως στην τύχη του το μονάκριβο παιδί τους, τον πρίγκιπα Μιχέλ. Το παιδί αναλαμβάνει ν' αναθρέψει και να μεγαλώσει μια υπηρέτρια στο παλάτι των Αμπασβίλι, η Γκρούσα, που φέρνει εις πέρας την αποστολή της με αυτοθυσία, αγνοώντας κάθε είδους τεχνητά διλήμματα και απειλές. Έτσι, το παιδί επιβιώνει μόνο χάρη στην, κυριολεκτικώς μητρική, αυταπάρνηση της Γκρούσας. Οι καιροί αλλάζουν, οι επαναστάτες χάνουν την τελική μάχη. Η Νατέλα γυρίζει πίσω, αναζητώντας το παιδί που είχε κάποτε εγκαταλείψει δίχως ίχνος μητρικής ευαισθησίας. Τότε τίθεται το ζήτημα: Τίνος είναι το παιδί που επιβίωσε μέσα από την λαίλαπα της συμφοράς; Της Γκρούσας που το ανέθρεψε και το μεγάλωσε, σε πείσμα των καιρών; Ή της μάνας που το γέννησε, αλλά το άφησε στους «*πέντε ανέμους*»;

Β. Ο Αζντάκ, ένας περιθωριακός που χρίσθηκε δικαστής επειδή κατά την επανάσταση έσωσε την ζωή του Μεγάλου Δούκα, κρύβοντάς τον στο σπίτι του, κλήθηκε να κρίνει. Και τότε διέταξε, υπό όρους μιας σχεδόν πρωτόγονης πλην όμως βαθιά ανθρώπινης Δικαιοσύνης, κάποιο περιστασιακό βοηθό του να χαράξει έναν κύκλο με κιμωλία και να βάλει το παιδί στο κέντρο του. Όποια από τις δύο «*μανάδες*» θα κατάφερνε να το τραβήξει προς το μέρος της, θα κέρδιζε την ιδιότυπη αυτή δίκη. Η πραγματική μάνα, η Νατέλα, το σέρνει άσπλαχνα και βίαια κοντά της. Η τραγική Γκρούσα, αμφιρρέποντας απεγνωσμένα, το αφήνει, για να μην το πληγώσει. Η «*αποδεικτική διαδικασία*» επαναλαμβάνεται ξανά και ξανά. Στο τέλος ο Αζντάκ, αν και γνωρίζει, με «*δικανική πεποίθηση*», ποια είναι η βιολογική μάνα, δίνει το παιδί στην Γκρούσα, με το σκεπτικό ότι αυτή δεν θέλησε να το πληγώσει. Γιατί η γνήσια ευαισθησία της ανθρώπινης υπόστασης πρέπει οπωσδήποτε να υπερισχύσει έναντι οιουδήποτε συμφέροντος, το οποίο βαίνει πέραν του προορισμού και της αξίας του Ανθρώπου. Πρόκειται για μιαν έμμεση, και κάτω από συνθήκες «*θεατρικής αδείας*», επίκληση κανόνων φυσικού δικαίου, σε αντιπαραβολή προς το γνησίως θετικό δίκαιο.

ΙΙ. Μεταξύ Πολιτικής Κοινωνίας και Κοινωνίας των Πολιτών

Κάνοντας την αναγκαία αναγωγή από την αλληγορία του «*Κύκλου με την Κιμωλία*» στα δεδομένα της σύγχρονης «*περιπέτειας*» της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, ο υποθετικός δικαστής «*Αζντάκ*» έχει να επιλέξει, μπροστά στο δίλημμα του ποιος είναι εκείνος ο οποίος μπορεί να την υπερασπισθεί και να την επαναφέρει στην πρότερη κατάσταση, μεταξύ:

Α. Από την μια πλευρά της Πολιτικής Κοινωνίας –ήτοι του Κράτους- εφόσον βεβαίως οι πολιτικές ηγεσίες, οι οποίες διαχειρίζονται κυρίως την Εκτελεστική Εξουσία, έχουν την δύναμη και είναι διατεθειμένες να ξαναδώσουν στην κρατική εξουσία τον ρόλο που της αναλογεί, ως προς την υπεράσπιση των φιλελεύθερων χαρακτηριστικών της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας. Και, από την άλλη πλευρά, της Κοινωνίας των Πολιτών, η οποία ούτως ή άλλως έχει κάθε λόγο και κάθε συμφέρον να υπερασπισθεί την θεσμική και πολιτική φυσιογνωμία της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας. Και τούτο διότι το κρίσιμο διακύβευμα στην σύγχρονη παρακμιακή πορεία της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας είναι, αναμφιβόλως, η Ελευθερία. Άρα τα Δικαιώματα, μέσω των οποίων η Κοινωνία των Πολιτών διαφυλάσσει την υπόστασή της και την επιτέλεση της αποστολής της, υπό συνθήκες δημοκρατικής διακυβέρνησης.

Β. Θα ήταν πολύ δύσκολο για τον δίκαιο «*Αζντάκ*» ν’ αναθέσει την «*επιμέλεια*» της ανόρθωσης της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας αποκλειστικώς στο Κράτος μολονότι, κατά την αποστολή του, οφείλει να είναι ο «*φυσικός*» εγγυητής του φιλελεύθερου χαρακτήρα της, επομένως ο εγγυητής της Ελευθερίας και των Δικαιωμάτων. Πέραν του ότι μεγάλο μέρος της παρακμιακής πορείας της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας οφείλεται στις αδυναμίες και την ολιγωρία του κρατικού μηχανισμού, η καταφανής έλλειψη ηγετικού κύρους των σύγχρονων πολιτικών ηγεσιών αναδεικνύει ότι δεν διαθέτουν τ’ απαιτούμενα εχέγγυα –θα έλεγε κανείς την απαιτούμενη πολιτική «*γενναιότητα*»- προκειμένου να επωμισθούν μια τόσο κρίσιμη αποστολή.

Επίλογος

Ο ακριβοδίκαιος «*Αζντάκ*», αποτιμώντας την ιστορία και την προοπτική της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας καθώς και την ανάγκη υπεράσπισης της Ελευθερίας, θα είχε κάθε λόγο ν’ αναθέσει -βεβαίως δίχως να υποτιμά την εν γένει αποστολή του δημοκρατικώς οργανωμένου Κράτους- την «*επιμέλεια*» της ανόρθωσής τους κατά μεγάλο μέρος σ’ εκείνους, οι οποίοι είναι διατεθειμένοι να φέρουν εις πέρας μια τέτοια αποστολή. Σ’ εκείνους, μέσα από τους αγώνες των οποίων πριν από δύο και πλέον αιώνες γεννήθηκε η Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία, ως διαδικασία εγγύησης της Ελευθερίας. Σ’ εκείνους, για τους οποίους η προστασία της αξίας του Ανθρώπου και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητάς του είναι «

βιωματική» κατάσταση, ακόμη και όταν –ιδίως σε περιόδους δημοκρατικής ομαλότητας και στοιχειώδους ευημερίας– η κατάσταση αυτή υποφώσκει στο υποσυνείδητό τους. Με άλλες λέξεις σ' εκείνους, οι οποίοι συγκροτούν, διαχρονικώς, την Κοινωνία των Πολιτών. Αυτό δε το μήνυμα πρέπει να στείλει, με κάθε νόμιμο και δημοκρατικό μέσο, και η δική μας Κοινωνία των Πολιτών σε καθέναν ο οποίος ευθύνεται, κατά το Σύνταγμα, για τα «*ρήγματα*» που προκαλούνται εδώ και καιρό στην θωράκιση θεμελιωδών, συνταγματικώς κατοχυρωμένων, δικαιωμάτων. Όπως συμβαίνει, στην περίπτωση των τηλεφωνικών υποκλοπών, με το δικαίωμα που διασφαλίζει το απόρρητο των επικοινωνιών κατά τις διατάξεις του άρθρου 19 του Συντάγματος. Με την πρόσθετη αλλά και αυτονόητη επισήμανση, ότι η προσχηματική επίκληση δήθεν «*δημόσιου συμφέροντος*», το οποίο μάλιστα «*αυτοαναιρείται*» κανονιστικώς εξαιτίας της εσκεμμένης «*υπερχειλούς*» νομικής αοριστίας του -π.χ. επίκληση της, ούτως ή άλλως αόριστης, νομικής έννοιας της εθνικής ασφάλειας μ' ευρύτατο περιεχόμενο, ουσιαστικώς ανεπίδεκτο αποτελεσματικού δικαστικού ελέγχου- προκειμένου να δικαιολογηθούν κρατικές παρεμβάσεις που θίγουν τον ίδιο τον πυρήνα Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, χειροτερεύει ακόμη περισσότερο την θέση των υπευθύνων για τέτοιες ανεπίτρεπτες παρεμβάσεις. Διότι, επιπλέον, με τον τρόπο αυτό αλλοιώνουν, και μάλιστα ενσυνειδήτως, την ίδια την έννοια και την θεσμική λειτουργία του δημόσιου συμφέροντος κατά το Σύνταγμα. Άραγε η Δικαστική Εξουσία αξιοποιώντας, κατά τον προορισμό του, τον «*θώρακα*» της συνταγματικώς κατοχυρωμένης (άρθρο 87 του Συντάγματος) προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας των λειτουργών της, θα βρει υπό τις συγκεκριμένες κρίσιμες περιστάσεις το θάρρος να υπερασπισθεί την «*φυσική*» αποστολή της αναδεικνυόμενη σε υπεύθυνο «*θεματοφύλακα*» του Κράτους Δικαίου, διατηρώντας έτσι «*ζωντανή*» και την ελπίδα ότι ο ζοφερός «*επιμενίδειος ύπνος*» της Πολιτικής Κοινωνίας δεν είναι «*νομοτελειακός*»;

[1*] *Αρχικώς, ορισμένες από τις θέσεις αυτές διατυπώθηκαν στην μελέτη μου « Το Μετέωρο Βήμα» της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2021, σελ. 241 επ.*

Δημοσιεύθηκε στον νομικό ιστότοπο https://www.constitutionalism.gr, σήμερα Κυριακή 11/12/2022.